

(اهمیت و ضرورت راهنمایی و مشاوره در مدارس)

فرحناز قاسمی^۱، پریش پاشایی^۲

۱- کارشناسی فقه و مبانی حقوق اسلامی، اداره ی آموزش و پرورش آذربایجان غربی، شهرستان میاندوآب

Asman9558@gmail.com

۰۹۱۴۹۸۳۲۷۷۹

۲- کارشناسی ادبیات فارسی، اداره آموزش و پرورش ، آذربایجان غربی، شهرستان میاندوآب

۰۹۱۴۳۸۲۴۵۹۳

چکیده

جامعیت و کاربرد خدمات راهنمایی و مشاوره باعث شده است تا امروزه اکثر سازمان ها، نهاد ها و مراکز علمی و آموزشی از این خدمات در دستیابی به اهداف خود استفاده کرده و نسبت به توسعه ی کمی و کیفی آن اقدام کنند. ضرورت استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره در هر سازمان یا نهاد با توجه به اهداف و شرایط آن سازمان ممکن است متفاوت باشد در آموزش و پرورش محور کار تعلیم و تربیت و آماده کردن فرد برای زندگی فردی و اجتماعی است. کارکنان برنامه راهنمایی و مشاوره مدرسه شامل مشاور، معلم، مدیر، روانشناس، مددکار اجتماعی، روانسنج، مربی بهداشت، مربی امور تربیتی و اعضای انجمن اولیاء و مربیان می شود. از آنجا که راهنمایی فعالیت جمعی است، برای کسب موفقیت در آن همکاری تمام کارکنان برنامه و نیز مؤسسات و نهادهای اجتماعی مربوطه ضروری است. مشخص سازی مسئولیتها و وظایف کارکنان برنامه راهنمایی و مشاوره از داخل و تکرار فعالیتها و نیز کم کاری جلوگیری می کند و اجرای برنامه راهنمایی ربا موفقیت بیشتری همراه می سازد.

واژگان کلیدی: مشاوره، راهنمایی، مشاور، دانش آموز

Abstract:

The comprehensiveness and application of guidance and counseling services has made most of the organizations, institutions and scientific and educational centers use these services to achieve their goals and to develop them quantitatively and qualitatively. It is necessary to use guidance and counseling services in any organization or institution according to the goals and conditions of that organization. Be different. In education, the main task of education is to prepare a person for personal and social life.

The staff of the school's guidance and counseling program includes counselors, teachers, administrators, psychologists, social workers, psychometricians, health coaches, educational affairs coaches, and members of the parents' and coaches' association. Since guidance is a collective activity, in order to achieve success in it, the cooperation of all program employees and relevant institutions and social institutions is necessary. Specifying the responsibilities and duties of guidance and counseling program employees prevents interference and repetition of activities, as well as lack of work and implementation. It makes the guidance program more successful.

Key words: counseling, guidance, consultant, student

۱- مقدمه

نقش راهنمایی در آموزش و پرورش افراد به حدی است که عده ای از صاحب نظران آن را به نوعی با تعلیم و تربیت یکی دانسته اند. بعضی هم راهنمایی را تسهیل کننده ی جریان تعلیم و تربیت می دانند. در سند ملی تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز (راهکار ۷-۳) به زیبایی به این امر توجه شده است: «ارائه خدمات مشاوره ای- تربیتی در کلیه سطوح تحصیلی برای افزایش سلامت جسمی و روحی دانش آموزان».

راهنمایی عبارت است از فعالیت منظم و سازمان یافته برای کمک به دانش آموزان تا با آگاهی از محیط پیرامون و شناخت خصوصیات روانی و رفتاری خود حداکثر رشد را در توانایی ها و استعداد های خود داشته باشند و در نهایت به خود رهبری برسند. مفاهیمی که در راهنمایی به کار برده شده، بسیار متنوع است بخش عظیمی از فرایند تعلیم و تربیت را شامل می شود، راهنمایی فعالیتی همگانی و مشارکتی است و بدون همکاری و حضور تمامی عوامل داخل و خارج از مدرسه موفقیت آن چندان زیاد نخواهد بود. مشاوره نیز بهره گیری از یک رابطه اصولی و ماهرانه برای تسهیل خودشناسی، قابلیت پذیرش و رشد عاطفی و رشد مطلوب توانایی های فردی و حل مشکلات مراجعان است و هدف همه جانبه آن فراهم کردن فرصتی برای حرکت به سوی یک زندگی رضایت بخش و هدفمند است (انجمن مشاوران انگلیس، به نقل از اصغرپور، ۱۳۸۳).

مشاوره ارتباطی یاورانه و تخصصی است که بین مشاور و مراجع (در اینجا دانش آموز) ایجاد می شود، اما به عقیده بسیاری از متخصصان عوامل خارج از جلسه مشاوره، نقش قابل ملاحظه ای در تحقق اهداف جلسه دارند (سینک، ترجمه نظری، ۱۳۸۴). بنابراین حتی در موفقیت کار تخصصی مشاوره ای نیز، سایر عوامل درون مدرسه و خارج از مدرسه باید در نظر گرفته شود. مخصوصاً نقش خانواده و مدرسه در جلوگیری و پیشگیری از مشکلات رفتاری و تحصیلی بسیار مهم است. به میزانی که مشارکت در برنامه های راهنمایی و مشاوره توسعه و گسترش می یابد، می توان امیدوار بود این برنامه بتواند قسمت بیشتری از رسالت هایش را به انجام رساند و از این جهت همکاری و حضور بیشتر معلمان در برنامه راهنمایی و مشاوره روز به روز بیشتر ضرورت می یابد.

۲- تاریخچه راهنمایی و مشاوره در جهان

واژه راهنمایی تحصیلی اولین بار در سال ۱۹۱۴ میلادی توسط کلی و سپس توسط برونر از دانشگاه هاروارد گرفته شد. هدف آنان از راهنمایی تحصیلی کمک به دانشجویان برای انتخاب رشته تحصیلی و کسب سازگاری بیشتر با محیط پیرامون بود. در این معنی، راهنمایی با تعلیم و تربیت از نظر هدف و روش و نتایج تشابه زیادی دارد و تفکیک آنها از یکدیگر ممکن نیست. در سالهای بعد از ۱۹۲۰ میلادی ویلیام پراکتور اظهار داشت که مدارس متوسطه آمریکا به شدت نیازمند به برنامه هایی هستند و مدعی شد که از طریق راهنمایی تحصیلی دانش آموزان باید بتوانند با مدرسه و عوامل زندگی سازگاری بهتر و بیشتری پیدا کنند.

۲-۱ مشاوره تحصیلی قبل از پیروزی انقلاب

در ایران مساله راهنمایی و مشاوره و تهیه مقدمات آن بین سالهای ۱۳۳۷ تا ۱۳۵۰ شروع شد و جریان پیدا کرد. از سالهای ۱۳۳۷ با برگزاری سمینارهای متعددی طرح مشاوره و راهنمایی در آموزش و پرورش مطرح شد و نیز تربیت نیروی مشاوره در دانشگاهها و تهیه ابزار کار مشاوران، دوره های کارآموزی ضمن خدمت، تهیه وظایف و طرح و جا انداختن آن از جمله اقدامات بعدی در این دوره بوده است. برای پیشرفت و گسترش این طرح اقدامات متعددی انجام شد. دوره هایی ترتیب داده شد تا دست اندرکاران تعلیم و تربیت با برنامه راهنمایی آشنا شوند. اعزام مشاوران به مدارس، تهیه مقالات و بروشورهای مختلف، تهیه پرونده های تحصیلی و تربیتی، تهیه پرسشنامه های مختلف و ایجاد مراکز مشاوره و راهنمایی در برخی از مراکز استانها از جمله اقداماتی است که در این دوره به عمل آمد. (حسینی بیرجندی، ۱۳۹۷)

۲-۲ مشاوره تحصیلی در ایران بعد از پیروزی انقلاب

پس از پیروزی انقلاب اسلامی برای راهنمایی با توجه به اهداف جدید مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت و نتیجه آن سیستم معلم - مشاور بود که هم به تدریس و هم به مشاوره می پرداختند. پس از مدتی برای تهیه هدفهای هماهنگ با اهداف انقلاب برنامه راهنمایی و مراکز مشاوره حذف و تعطیل گردید و به جای آن طرح مربیان پرورشی با عنوان متولیان انقلاب در مدارس طرح ریزی و اجرا شد. این طرح به تدریج مسئولان را متوجه نیاز به مشاوره و راهنمایی در مدارس نمود. تا اینکه در سال ۱۳۶۴ هسته های مشاوره و راهنمایی مجدداً در مناطق آموزش و پرورش تأسیس گردید. در حال حاضر برنامه های مشاوره ای مدارس به سمت تخصصی شدن و خدمات مشاوره ای سوق داده شده است و طرح هایی چون طرح «احیا نقش مشاوره ای معلمان» در حال اجرا است. (حسینی بیرجندی، ۱۳۹۷)

۳- تعریف مشاوره و مشورت

از دید بکهام (۱۹۷۷) مشاوره رابطه منحصر به فردی است که در آن به افراد فرصتهای مناسبی برای احساس کردن، تجربه کردن، یاد گرفتن، فکر کردن و تغییر کردن داده می شود. مشاوره از نظر بلاکر (۱۹۷۴) نیز به فرایندی دو جانبه میان مشاور و مراجع گفته می شود که این ارتباط منجر به ایجاد یا شناسایی اهداف معنادار برای مراجع می گردد. (شفیع آبادی، ۱۳۹۲) از دید انجمن بریتانیایی مشاوره عبارت است از استفاده از اصول و مهارت های ارتباط به منظور تسهیل دانش شخصی، پذیرش عاطفی و رشد مطلوب منابع شخصی که در جهت رسیدن به رضایت بیشتر از زندگی صورت می پذیرد. (استوارت، ۲۰۰۶)

اما مشورتگری فرایندی است که در یک حوزه شغلی خاص به افراد مقتضی داده می شود و یک رابطه سه نفری می باشد. مثلاً مادری که در رابطه با شیوه های فرزند پروری از مشاور کمک میگیرد. در این مثال شاهد سه نقش می باشیم، که عبارتند از:

۱- نقش مشورت جو: کسی که به دنبال اطلاعات تخصصی و کسب راه حل برای حل مشکل است. که در این مثال مشورت جو مادری است که از مشاور مشورت می گیرد. (سینک، ترجمه نظری و سلیمانیان، ۱۳۸۶)

۲- نقش مشورت دهنده: فرد متخصصی که به ارائه اطلاعات لازم به مشورت جو می پردازد. که در این مثال مشاور نقش مشورت دهنده را برعهده دارد.

۳- هدف مشورتگری: فردی که هدف نهایی مشورت برای حل و تسهیل مشکل مربوط به اوست. که در مثال بالا که زده شد، فرزند هدف مشورتگری می باشد و به عبارت دیگر در این مثال نقطه انتهایی مشورت، فرزند می باشد. (ترجمه ثنائی و همکاران، ۱۳۸۶)

بنابراین مشاوره یک رابطه یاورانه چهره به چهره است که در آن مراجع حضور دارد و با طرح مشکلات رفتاری خود از تجربه مشاور برای حل مشکلش کمک گیرد؛ در حالی که در مشورت، خود مراجع حضور ندارد. در حالی که مشورت عبارت است از: فرایند کمک به مراجع از طریق شخص دیگر یا کمک به یک سازمان برای بهسازی خدماتی که در آنجا عرضه میشود (گیبسون و میشل، ۱۳۷۷)

۴- ضرورت فعالیتهای راهنمایی و مشاوره در مدارس:

یکی از نهادهای اجتماعی، نهاد آموزش و پرورش است که مسئولیت مهمی در تربیت کودکان، نوجوانان و جوانان بر عهده دارد. نگاه گسترده به نقش آموزش و پرورش به عنوان عاملی مؤثر در فعلیت بخشیدن به امکانات بالقوه ذاتی افراد، انتقال اندوخته ی تجارب گذشتگان، ارائه ارزشهای مطلوب، افزایش معلومات و ایجاد مهارتهای لازم در افراد برای زندگی و بالاخره تسهیل مسیر حرکت وجودی آدمی به سوی کمال اهمیت این نهاد اجتماعی را بیش از پیش نشان می دهد. گسترش کمی آموزش و پرورش نشانگر گرایش و استقبال همگان به اثر بخشی این نهاد و گسترش کیفی آن ناشی از توسعه معارف، علوم و رشد بی وقفه تکنولوژی است که این دو بر پیچیدگی و ظرافت جریان آموزش و پرورش افزوده است. بنابراین برای تحقق اهداف تعلیم و تربیت و رشد شخصیت کودکان و نوجوانان باید از خدمات راهنمایی و مشاوره بخوبی استفاده کرد. نقش راهنمایی در آموزش و پرورش افراد به حدی است که عده ای از صاحب نظران آنرا به نوعی تعلیم و تربیت گفته اند و بعضی راهنمایی را تسهیل کننده جریان تعلیم و تربیت می دانند. اگر تربیت را به معنی نشو و نمادادن، زیاد

کردن، برکشیدن و به حداعتدال سوق دادن آدمی بدانییم، تعلیم را رشد دادن آدمی در تسهیل جریان رشد و کمال آدمی خواهیم یافت. مهمترین عواملی که در ضرورت راهنمایی و مشاوره و توسعه آن در نظامهای آموزش و پرورش مؤثر بوده اند عبارتند از:

- ۱- توجه به اصالت کودک و آموزش و پرورش وی ۲- وجود تفاوت‌های فردی در دانش آموزان و ضرورت شناخت و توجه به این تفاوتها در آموزش و پرورش ۳- وجود استعدادها و عمومی و اختصاصی در دانش آموزان و ضرورت شناخت و پرورش تدریجی و سنجش آنها ۴- رشد جمعیت و افزایش گرایشها و علاقه مندی به تحصیل در سطوح مختلف و گسترش علوم و تکنولوژی ۵- تراکم و تنوع واحدهای درسی در رشته های تحصیلی و ضرورت انتخاب مناسب ۶- توسعه مشاغل و حرفه و ضرورت انتخاب شغل مناسب ۷- تغییر نگرشها و ارزشها نسبت به انتخاب رشته های تحصیلی و انتخاب شغل ۸- گسترش نیازهای جامعه به نیروی انسانی در سطوح مختلف مهارت ۹- وجود مسائل و مشکلات جسمانی، عاطفی، اجتماعی، رفتاری، تحصیلی و خانوادگی در دانش آموزان

۴-۱ نقش مشاور در مدارس

مشاوران با تسهیل جریان رشد همه جانبه ی فرد، آموزش مهارتهای زندگی فردی، اجتماعی، کاهش و حذف موانع رشد، خودشناسی و محیط شناسی و ارائه سایر خدمات یا ارائه ی روانشناختی در مدارس نقش بسیار حساسی دارند. عمده ترین اهدافی که می توان از طریق خدمات راهنمایی و مشاوره به آنها دست یافت عبارتند از: الف: رشد و توسعه قوای فکری و معنوی و عقلی دانش آموزان ۱. ایجاد پیشرفت در کسب مهارتهای مطالعه ۲- راهنمایی دانش آموز برای انتخاب رشته های تحصیلی ۳- طرح ریزی برای انتخاب درس، برای ادامه تحصیلات ۴- ترغیب دانش آموز برای بهره برداری خویش بینانه و خلاقانه از نیروی خویش ب: رشد و توسعه مهارتهای شغلی و حرفه ای دانش آموز

۴-۲ وظایف مشاوران در مدرسه

مشاوران در زمینه های مختلف در مدارس وظایف مهمی را بر عهده دارند هر چند که اختلاف نظرات متعددی میان نظام های آموزشی و مدارس کشورهای مختلف وجود دارد که این اختلافات بیشتر ریشه در مسائل مربوط به ارزش های فرهنگی و مسائل فلسفی دارند. اما با این حال از جمله این وظایف می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- مشاور مسئولیت مشاوره ای فردی را بر عهده دارد.
- ۲- مشاور مسئولیت مشاوره ای گروهی را بر عهده دارد.
- ۳- مشاور باید به اندازه کافی با تستهای گوناگون آشنا باشد و بتواند از آن تستها بهره گیری کند.
- ۴- مشاور باید با شیوه و نحوه تشکیل پرونده تحصیلی آشنا بوده و بتواند با کمک سایر عوامل مدرسه برای هر دانش آموز پرونده تحصیلی ایجاد کند.
- ۵- مشاور باید با چگونگی پذیرش دانشجو در دانشگاه مطلع باشد و این اطلاعات را در اختیار مراجع قرار دهد و او را در زمینه انتخاب رشته راهنمایی کند. علاوه بر این موارد باید با انواع حرفه ها و مشاغل گوناگون آشنایی داشته باشد.
- ۶- نقش خودش را باید برای دانش آموزان توجیه کند و بتواند آنان را تشویق برای حضور در جلسات مشاوره ای کند.
- ۷- مشاور باید به اندازه کافی با مراکز مشاوره ای و روان درمانی آشنا باشد تا بتواند فرد را به آنجا ارجاع دهد.
- ۸- تحقیق نیز جزو وظایف مشاوران می باشد که ضمن کار مشاوره ای باید انجام دهد.
- ۹- مشاور همچنین باید استعداد های مربوط به مراجعان را با کمک آنها شناسایی کرده و به آنان کمک های لازم را در جهت رشد و شکوفایی این استعدادها و نیز حل مشکلات را به او کند. (شفیع آبادی، ۱۳۹۲)

۳-۴ زمینه فعالیت های مربوط به مشاوران در مدرسه

در مقایسه نقش مشاوره دوره ابتدایی با مشاور دوره راهنمایی و دوره دبیرستان، شباهت های زیادی با یکدیگر دارند از جمله اینکه در هر سه سطح، مشاوره دادن ساعات خاصی را به خود اختصاص می دهد اما با توجه به نیازها و توانایی های دانش آموزان در مقطع ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان سطح مدرسه و متوسطه، نقش مشاور باید متناسب با این نیازها باشد. به عبارت دیگر باید به این نکته توجه کرد که به اقتضای سنی و نیازهای دانش آموزان هر مقطعی از مدرسه نیازمند توجه خاصی در بعضی از جنبه هاست، بدین معنی که دانش آموزان در طول سنین رشدی که در آن قرار دارند نیازمند راهنمایی و کمک های مشاور در مورد مسائل و نیازهای مربوط به خود هستند. بنابراین مشاور فردی است که در مدرسه (هر ۳ دوره) نقش کلیدی، هماهنگ کننده و مشورت دهنده را در رابطه با تمامی مسائل مدرسه را دارد. (مورو، ۱۹۷۰)

در این مقاله دوران مربوط به مدرسه، شامل ۳ مقطع است:

الف) دوران ابتدایی

ب) دوران راهنمایی

پ) دوران دبیرستان

الف) در دوران ابتدایی، که مربوط به دوران ۱۱-۶ سالگی می باشد و دانش آموزان در مقطع ابتدایی مشغول به تحصیل هستند. غالباً دانش آموزان در این مقطع در دنیای کودکی، بازی و نقاشی کردن هستند. برای همین در جهت برقراری ارتباط صمیمانه با دانش آموزان دوره ابتدایی، می توان با آنها بازی یا نقاشی کرد. اهمیت این مورد به این دلیل است که دانش آموزان دوره ابتدایی به سادگی به معلم یا مشاور مراجعه نمی کنند.

از سوی دیگر بهترین مشاوران دانش آموزان دوره ابتدایی، معلمان آن ها هستند، چرا که معلمان این دوره بیشترین ارتباط و شناخت را با دانش آموزان دارند. بنابراین ضرورت برنامه راهنمایی و مشاوره در این دوره بسیار حائز اهمیت است. و بسیاری از متخصصان معتقدند که در دوره ابتدایی، نمونه های رفتاری دانش آموزان، رو به ثابت شدن می رود و هنگامی که آنها به دبیرستان می رسند، تغییر دادن مسیر آنها کار مشکلی است.

مشکلاتی که در دوره ابتدایی وجود داشته باشند، در دوره دبیرستانی حاد و مزمن خواهند شد. بنابراین در دبیرستان چنین دانش آموزانی اکثراً وقت مشاور را می گیرند؛ زیرا برای رفع مشکلات مزمن و حاد، مشاور ناگزیر است وقت بیشتری صرف کند که این مطلب، خود لزوم راهنمایی را در دوره ابتدایی نشان می دهد بنابراین دوره ابتدایی یک مرحله ضروری است به این دلیل که کودک به شدت تحت تاثیر محیط اطراف قرار دارد و شکل گیری شخصیت او در سنین پایین صورت می گیرد. (ورال، ۲۰۰۶)

البته که جلسات مشورتی نیز در مدارس ابتدایی می توانند برگزار شوند و از اهمیت بالایی برخوردارند چرا که از طریق مشورت با مشاور، یک معلم می تواند یاد بگیرد مهارتها و استراتژی های حل یک مسئله و استفاده از آن مهارت ها در حل مشکلات آینده ای که با آن مواجه می شود را فرا بگیرد. البته که این مشورت می تواند میان والدین، کادر مدرسه و مشاوران با یکدیگر صورت پذیرد (اومانسکی و هالووی، ۱۹۸۴).

ب) در دوران راهنمایی، که به سنین ۱۴-۱۱ سالگی مربوط می باشد. مشاوره در این سنین از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. چرا که از جمله ویژگی های دانش آموزان این دوره، هیجان زیاد، بی ثباتی عاطفی، آغاز بلوغ جنسی، تغییرات جسمی، تغییرات شناختی، و بسیاری از تغییرات دیگر است. و در این دوره شاهد افزایش خیالبافی ها، مخالفت و لجبازی ها و تاثیر پذیری بیشتر از دوستان و... هستیم. بنابراین مشاور باید با این گونه از تغییرات آشنایی کافی را داشته باشد و بتواند نگرش دانش آموزان را نسبت به معلمان، دوستان و خانواده شان بشناسد.

مشاوره در دوره راهنمایی شامل مراحل متنوع و گسترده ای است که می توان به این صورت دسته بندی کرد:

۱- اطلاع رسانی به دانش آموزان در زمینه بلوغ و تحولات آن:

نوجوانان از تغییراتی که در آنان ایجاد می شود معمولا اطلاع چندانی ندارند و خانواده ها نیز نسبت به این گونه از موارد سکوت می کنند. این در حالی است که این آگاهی ها باید ابتدا توسط خانواده ها و سپس توسط مشاوران صورت گیرد. اما به دلیل کم آگاهی والدین این آگاهی توسط خانواده ها صورت نمی گیرد و گاهی شاهد نیاز خانواده ها در جهت مشورت با فردی متخصص در مورد این گونه مسائل هستیم، که مشاوران وظیفه این راهنمایی ها را بر عهده دارند.

۲- ارزیابی استعدادها و توانایی های دانش آموزان:

با شروع بلوغ، دانش آموز متوسطه اول به ارزیابی مجدد توانایی های خود می پردازد. و گاه اتفاق می افتد که خود را دست کم می گیرد و فکرمی کند که استعداد کاری را ندارد. مشاور با ارزیابی توانمندیهای دانش آموزان به آنان کمک می کند تا استعدادها و توانایی های خود را بشناسند و به صورت واقع بینانه ای به خود بنگرند. (یسلیلیپراک، ۲۰۰۱)

۳- کمک به دانش آموزان برای دستیابی به تصویر واقعی و هویت موفق از خویشتن:

با آغاز دوران بلوغ خود پنداره (تصور فرد از خود) در معرض خطر است. و ممکن است که دانش آموز در این دوران تصویر بدی از خود پنداره اش در او شکل گیرد. و در این دوره بار دیگر نیازمند خدمات مشورتی و مشاوره ای در مدارس هستیم. مشاوران باید سعی کنند تا به دانش آموزان که در حال تغییر و رشد مداوم هستند کمک کنند تا تصمیمهای مناسبی برای مراحل بالا تر از زندگی بگیرند و نیز برای مقابله با مشکلات باید به دانش آموز کمک کنند تا به استفاده بهینه از پتانسیل خود پرداخته و در نهایت بتوانند به تصویر مطلوبی از خود پنداره در خودش دست یابد. (یسلیلیپراک، ۲۰۰۱)

۴- کمک به دانش آموزان برای داشتن روابط مناسب اجتماعی:

از جمله تغییرات بلوغی که در دانش آموزان دوره راهنمایی ایجاد می شود معمولا می توان به کمتر شدن پیروی از پدر و مادر و در مقابل افزایش تاثیر پذیری از دوستان اشاره کرد. و حتی در صورت دخالت والدین ترجیح می دهد که به جانب دوست برود. اما گاه اتفاق می افتد که دانش آموزانی به کناره گیری از جمع می پردازند بنابراین هرگونه کناره گیری نوجوان را باید به دقت بررسی کرد و علت آن را جویا شد. شاید دلیل انزوای او ندانستن مهارت های اجتماعی یا بی ارزشی باشد. در این صورت مشاور از طریق مشاوره گروهی به آموزش مهارت های اجتماعی می پردازد و به او کمک می کند تا از انزوا و گوشه گیری اجتناب کند. مشاور با مشاوره فردی با نوجوان به او کمک می کند تا ارزش خویش را باز یابد و از توانمندی های خود استفاده بهینه نماید. همچنین مشاور می تواند به مشورت دهی با اولیای چنین دانش آموزانی بپردازد و راهنمایی های لازم را به آنان ارائه دهد. (کانل، ۲۰۰۷؛ آز باس، ۲۰۰۷).

۵- کمک به تربیت جنسی دانش آموزان:

تغییرات بلوغ باعث بیدار شدن غریزه جنسی در نوجوان می شود و تربیت آن را ضروری می سازد. باید پسران و دختران را از سن دوازده سالگی نسبت به بلوغ شان آگاه ساخت. وظیفه پدر و مادر است که به فرزند خود اطلاعات لازم را در مورد غریزه جنسی، تغییرات ثانویه جنسی و تمایلات مربوط به آن بدهند. گفتگو با نوجوان باید به صورت انفرادی صورت گیرد و از بحث جمعی اجتناب شود. مشاور می تواند بهترین فرد برای اطلاع رسانی و کمک به نوجوانان در زمینه مسائل جنسی و جسمی باشد. (کانل، ۲۰۰۷)

۶- کمک به دانش آموزان برای یافتن راه حل برای مشکلات تحصیلی:

افت تحصیلی در این دوره ممکن است ناشی از عوامل متعددی باشد، از جمله: (۱) آشفتگی فکری نوجوان (۲) بی علاقه‌گی به تحصیل (۳) احساس ناتوانی (۴) اختلالات خانوادگی (۵) انزوا و کناره گیری (۶) ندانستن شیوه مطالعه (۷) تنظیم نکردن وقت (۸) گذراندن وقت بادوستان (۹) مشکلات اقتصادی (۱۰) فقدان یک نظام آموزشی کارآمد (۱۱) اشکال در محتوای کتب درسی (۱۲) اضطراب و افسردگی. در این صورت مشاور ابتدا به ارزیابی استعداد و علایق دانش آموزان می پردازد و آنان را از توانایی های خویش آگاه می سازد. آنگاه با انجام دادن مشاوره فردی، گروهی و خانوادگی به آنان کمک می کند تا از فرصت های موجود استفاده کنند. سپس با یادگیری روش درست مطالعه به بازآموزی مطالب بپردازند و با تنظیم وقت بهترین بهره را از روزها و هفته ها ببرند. در نهایت مشاور با دادن راهنمایی به اولیاء مشورت با آنان، برای کمک به تحصیل دانش آموزان گام بر میدارند.

۷- کمک به تربیت اخلاقی دانش آموزان:

نوجوانان غالباً در این سنین صرفاً رفتارهایی را که تصور می کنند خوب است را انجام می دهند اما توجهی به مسائل اجتماعی نداشته و ندارند. برای همین گاه اتفاق می افتد که چنین دانش آموزانی در عمل مسائل اخلاقی را نادیده بگیرند. پس مشاور باید سعی کند تا به ارائه الگوی مناسب بپردازد.

۸- کمک به حل مشکلات رفتاری دانش آموزان:

در دوران بلوغ اختلال های رفتاری مخصوصاً پرخاشگری دیده می شود. روانکاوان دلیل پرخاشگری نوجوان راناکامی و تعارض می دانند. وقتی نوجوان نتواند به خواسته های خود برسد یا در انتخاب های خود دچار تعارض شود عکس العمل پرخاشگرانه ای از خود بروز می دهد. رفتارگرایان پرخاشگری را رفتار یادگرفته شده می دانند که بر اثر مشاهده رفتارهای پرخاشگرانه، تقویت شدن، برخورد غلط با آن ایجاد شده است. مشاور فرصتی را برای دانش آموزان ایجاد می کند تا خود را بشناسند، روش های گوش دادن، ابراز نظر کردن، مشارکت را یاد بگیرند و از نیازها و ارزش های دیگران مطلع شوند و یاد بگیرند که به دیگران احترام بگذارند، به آنان کمک کنند، از آنان یاری بطلبند، رفتار پرخاشگرانه خود را کنترل نمایند، و نیز به توسعه مهارت های اجتماعی، مهارت های حل مسئله، مهارت های تصمیم گیری، مدیریت عصبانیت، مقابله با فشار همسالان و در نهایت توانایی برقراری ایجاد روابط سالم با جنس مخالف بپردازند.

۹- مشورت و مشاوره با کارکنان مدرسه:

مشاور شرایط حساس دوره بلوغ و ویژگی های این دوره را برای کارکنان مدرسه بیان می کند. او تلاش می کند تا بین کارکنان مدرسه و نوجوانان رابطه ای دوستانه، صمیمی و گرم ایجاد کند. و به طور کلی موارد زیر مورد توجه قرار میگیرند:

(الف) محیطی مناسب برای یادگیری با کمک سایر کارکنان مدرسه فراهم آورند.

(ب) الگویی مناسب برای رفتارهای دانش آموزان ایجاد کنند.

(پ) فضایی رادرمدرسه و کلاس ایجادکنند که باعث سازگاری شخصی واجتماعی دانش آموزان شود.

(ت) رشد آنان را در زمینه های ذهنی، عاطفی و اجتماعی تسهیل کنند.

(ث) مشکلات دانش آموزان را بشناسند و در حل آنها اقدام کنند.

(ج) مسئولیت پذیری و شیوه های انضباطی را در مدرسه گسترش دهند.

۱۰- مشورت و مشاوره با والدین دانش آموزان:

گاه روابط والدین با نوجوانان سرد، خشک، همراه با سرزنش، توبیخ، اهانت و تهدید است. در این صورت نوجوانان احساس می کنند که به خانواده تعلق ندارند. که مشاور به کمک خانواده می شتابد و به تصحیح روابط و مناسبات خانوادگی می پردازد. خانواده ها با رابطه دوستانه، منطقی و توأم با محبت با نوجوان زندگی را برای خود و نوجوان خویش رضایت بخش نمایند. به عبارت دیگر خدمات مشاوره و

راهنمایی به دانش آموزان کمک می کند تا به توسعه نیازهای فردی در زمینه های شخصی و اجتماعی، از قبیل توسعه آگاهی فردی، توسعه روابط بین فردی، توسعه مهارت های ارتباطی و مهارت های زندگی بپردازند. (استالی و کری، ۱۹۹۷)

پ) در دوران دبیرستان، که مربوط به سنین ۱۸-۱۴ سالگی می باشد نیز از جهاتی خاص است. چرا که دانش آموزان در این دوران نیازمند آگاهی از اطلاعات مربوط به نوجوانی، شغلی، دانشگاهی و... هستند. همچنین بسیاری از دانش آموزان در این سنین نیازمند کسب اطلاعات در رابطه با نحوه مطالعه، نحوه ورود به دانشگاه، انتخاب رشته تحصیلی و... هستند. و در بسیاری از موارد والدین دانش آموزان در جهت کمک گرفتن به مشورت با مشاور در رابطه با بسیاری از مسائل و مشکلات مربوط به فرزندان خود می پردازند.

۴-۴ مهارت های مشاوران

مشاوران مهارت ها را از راه تحصیل و کار عملی کسب می کنند. این مهارت ها عبارتند از:

- ۱- مهارت های ارتباطی
- ۲- مهارت های غیر کلامی
- ۳- مهارت های ارتباط کلامی
- ۴- مهارت های تشخیصی
- ۵- مهارت های انگیزشی
- ۶- مهارت های مدیریتی

۴-۴ مسئولیت های معلم

نقش معلم در برنامه راهنمایی و مشاوره مسئولیت معلم در برنامه راهنمایی به عنوان تسهیل کننده، به قدری اهمیت دارد که می توان موفقیت یا شکست برنامه راهنمایی را تا حد زیادی به فعالیت و همکاری او مربوط دانست. معلم با دانش آموزان بیشترین و نزدیکترین تماس را دارد و این خود، علاوه بر تدریس، موقعیت مناسبی را برای انجام برخی از خدمات راهنمایی و حتی مشاوره ای توسط وی فراهم می آورد. معلم ضمن تدریس اعمال دانش آموز را در جهت نیل به اهداف آموزش و پرورش راهنمایی می کند، و در نتیجه تعلیم و راهنمایی به طور تفکیک ناپذیری در هم می آمیزند و با یکدیگر ارتباط پیدا می کنند (شفیع آبادی، ۱۳۸۷). بیان اینکه معلم مشاور نیست، به این مفهوم نیست که او نقشی در راهنمایی و مشاوره ندارد. معلمان در همه سطوح تحصیلی نقشی مهم در راهنمایی و مشاوره دارند و می توانند اهداف و مقاصد راهنمایی را با تدریس و تعلیم خود هماهنگ سازند. هماهنگی و انطباق تدریس معلم با امر مشاوره و راهنمایی در موارد ذیل صورت می گیرد (اردبیلی، ۱۳۸۹):

۱. معلم مسئول فراهم ساختن محیطی است که برای فراگیری و تحصیل مطبوع و خوشایند باشد؛ لذا معلم باید از عوامل موثر یادگیری و فراگیری آگاه باشد.
۲. معلم ممکن است وظایف مهمی در راهنمایی شغلی و حرفه ای عهده دار شود. این وظایف شامل شناخت و توجه به خصایص و جنبه های شغلی دروسی است که تدریس می کند. معلم هم چنین منبع ارزشمندی برای ارائه ی اطلاعات شغلی و رشته های تحصیلی است که به انتخاب شغل در آینده منجر می شوند؛ لذا همکاری و هماهنگی او با مشاور در آن راه بسیار سودمند است.
۳. معلم از راه های دیگری برای ارائه و تدارک اطلاعات شغلی منشاء کمک و همکاری با مشاور است. مشاوران به معلمان نیاز دارند که دانش آموزانی را که به یاری مشاور متخصص محتاجند، بشناسند و آنان را نزد مشاوران ارجاع دهند.
۴. معلم منبع اطلاعات و الگوی عادات و مهارت های اجتماعی است که در رفتار و اعمال و عادات و مهارت های اجتماعی دانش آموزان به خوبی اثر می گذارد.
۵. معلم می تواند در کلاس فضایی ایجاد کند که بر سازگاری شخصی، اجتماعی و پیشرفت دانش آموز منجر شود.

۴-۵ مسئولیتهای مدیر مدرسه

مدیر مدرسه نه تنها در نحوه اداره مدرسه، بلکه در چگونگی اجرای برنامه راهنمایی و موفقیت آن نقش به سزائی دارد. مدیرمدرسه بر نحوه اجرای برنامه های آموزشی و پرورشی و نیز راهنمایی مدرسه نظارت مستقیم دارد و با فراهم آوردن شرایط و امکانات مناسب برای اجرای برنامه، ایجاد تفاهم بیشتر بین کارکنان مدرسه، جلب همکاری والدین، تشکیل به موقع شورای معلمان و طرح و پیگیری مسائل مربوط به مدرسه، برگزاری دوره های آموزش ضمن خدمت برای کارکنان مدرسه، و تنظیم برنامه درسی معلمان به نوعی که مشاور به موقع بتواند خدمات راهنمایی را برای دانش آموزان ارائه دهد، اجرای برنامه راهنمایی را بهبود می بخشد. مدیر مدرسه با تشکیل جلسات متعدد با دانش آموزان و والدین آنان و کارکنان مدرسه، می تواند اجرای برنامه راهنمایی تحصیلی و شغلی را مؤثرتر و کارآمدتر سازد.

به نظر مکدونل (۱۹۵۶) نقش مدیر در برنامه راهنمایی مدرسه شامل تهیه محتوای برنامه راهنمایی مدرسه، ایجاد هماهنگی بین خدمات راهنمایی با سایر فعالیتهای مدرسه، برگزاری جلسات مشورتی با کارکنان مدرسه به منظور تسهیل کار مشاور، فراهم آوردن امکانات و وسایل لازم برای انجام مشاوره، همکاری در جمع آوری اطلاعات درباره دانش آموزان، تشکیل جلسات مشورتی با والدین دانش آموزان و سایر افراد جامعه به منظور جلب همکاری آنان است.

۴-۶ مسئولیتهای روانشناس مدرسه:

روانشناس مدرسه در زمینه های مشاوره و روانشناسی تربیتی و بالینی تخصص داد و قسمت عمده وقت خود را با دانش آموزانی که مشکلات خاص یادگیری و رفتاری دارند سپری می سازد و پس از تشخیص مشکلات، به حل آنها مبادرت می ورزد. مسئولیتهای روانشناس مدرسه را می توان در موارد زیر خلاصه کرد:

تشخیص های تربیتی:

اگر دانش آموزی پیشرفت تحصیلی مطلوبی نداشته باشد، نزد روانشناس مدرسه ارجاع داده می شود. در این مورد، روانشناس مدرسه با استفاده از ابزار و وسایل متعدد سنجش، علل عدم پیشرفت تحصیلی را مشخص می سازد و سپس به رفع مشکلات اقدام می کند. بررسی مسائل شخصیتی:

دانش آموزانی که اختلالات گوناگون شخصیتی دارند نیز برای تشخیص و درمان مشکلات نزد روانشناس مدرسه ارجاع داده می شوند. روانشناس از طریق کاربرد آزمون های متعدد شخصیتی، مصاحبه های تشخیصی و سایر شیوه های متداول، به تشخیص و درمان مشکلات دانش آموزان اقدام می کند.

توصیه های تربیتی:

روانشناس مدرسه با کارکنان مدرسه در زمینه های طبقه بندی و تدریس و رفع مشکلات رفتاری دانش آموزان استثنائی و کسانی که به کمکهای خاص نیاز دارند همکاری می کند و بدین وسیله آموزش و پرورش مناسب و صحیح را ممکن می سازد. از دیدگاه انجمن روانشناسان آمریکا نقش روانشناس مدرسه شامل سنجش رشد ذهنی و عاطفی و اجتماعی دانش آموزان، شناسائی دانش آموزان استثنائی و طرح برنامه های تربیتی مفید برای کمک به آنان، تعیین روشهایی که یادگیری و سازگاری دانش آموزان را تسهیل می کند، و انجام تحقیق و استفاده از نتایج آن برای رفع مشکلات مدرسه در زمینه های گوناگون است.

۵- خصوصیات راهنما یا مشاور

- خصوصیات راهنما یا مشاور در موفقیت کارش تأثیر به سزائی دارد. راهنما و مشاور باید:
- از سلامت روانی و جسمانی برخوردار باشد و از بخل و حسد و دروغ بیرهیزد؛
- باهوش باشد و به راحتی و صراحت و فصاحت صحبت کند و توانائی لازم برای استدلال و درک و فهم مطالب را داشته باشد.
- به انسانها و حل مسائل و مشکلات آنان علاقمند باشد.
- در روابط خود با دیگران انعطاف پذیر و صبور باشد و کسی را به تبعیت از خویش مجبور نکند.

- صمیمی و مهربان و رازدار باشد و به دیگران احترام بگذارد.
- از توانایی‌ها و محدودیتهای خود آگاه باشد.
- در زمینه مشاوره، روانشناسی، تعلیم و تربیت، جامعه شناسی، و نیز امکانات شغلی و تحصیلی و بهداشتی جامعه آگاهی داشته باشد.
- متقی و خوشنام باشد و خدمت صادقانه و خالصانه به همنوع را مد نظر قرار دهد.
- حضور ذهن داشته باشد و بتواند سوالات دقیق و مناسب را به موقع مطرح سازد.
- به مطالعه و افزایش دانش خود علاقه مند باشد و بکوشد در جریان جدیدترین مطالب علمی درباره رشته خود قرار گیرد.
- در برقراری رابطه با انسانها مجرب باشد و تحمل شنیدن مطالبی را که خود به آنها معتقد نیست داشته باشد.

۵-۱ ابزار و موارد یاری دهنده به مشاور مدرسه:

اتاق مشاوره مناسب، فضای فیزیکی و روانشناختی اتاق مشاور تاثیر زیادی در انتقال پیام به دانش آموزان دارند، که باید یک فضای ساکت و امن برای دانش آموز باشد و در تزئین آن می بایست از رنگ های ملایم، گیاهان زنده و کتابخانه استفاده شود.

نتیجه گیری

آموزش و پرورش به عنوان نهادی عمومی و مطرح در جامعه مسئولیت مهمی در تربیت و پرورش دانش آموزان به عنوان نسل جوان و آینده ساز کشور دارد و مدرسه مکانی است که در آن استعدادها و تواناییهای دانش آموزان شناخته می شود یا به فعلیت می رسد و با استفاده از تجارب معلمان و ارائه ارزشهای مطلوب و افزایش مهارتهای لازم در افراد، آنها برای زندگی و رسیدن به کمال انسانی و رشد علمی آماده می شوند. اینجاست که اهمیت راهنمایی و مشاوره در مدارس که همه آن را به عنوان جایگاه مهم پرورش نیروهای توانایی و آگاهی می دانند پررنگ تر می شود چرا که همه دانش آموزان به نوعی در مسیر تحصیل با مشکلاتی روبرو می شوند که نیازمند کمک و راهنمایی مشاوران و معلمان خود هستند. یکی از نقش های مهم یک مشاور تأمین بهداشت روانی دانش آموزان است. دانش آموزانی از سلامت روانی برخوردار هستند که اولاً خود را فردی ارزشمند و قابل احترام بدانند و به تواناییهای خود اطمینان داشته باشد. ثانیاً بتوانند بدون دغدغه خاطر و ناراحتی با واقعیات زندگی مواجه شوند و کل وجودشان را همان طور که هست بشناسند و بپذیرند، ثالثاً با آرامش خاطر و احساس امنیت و با شوق و امید زندگی کنند. مشاور چشم انداز تازه ای را به ماجراهای ذهنی می گشاید چشم انداز و نگاهی که به آدمی مجال زندگی می دهد و فرصتی فراهم می کند تا فرد خودش را در ذهنش بازسازی کند و قدرتی را در اختیار فردی می گذارد تا با بهره گیری از آن نوع جدیدی از حضور در روابط بین فردی را تجربه کند.

منابع و مراجع

- ۱- اردبیلی، یوسف. (۱۳۷۲)؛ اصول و فنون راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش چاپ اول نشر بعثت تهران
- ۲- اصغریپور، حمید (۱۳۸۳)؛ مشاوره با دانش آموزان در مدارس، ضریح آفتاب، مشهد..
- ۳- حسینی بیرجندی، سید مهدی (۱۳۹۷). اصول و روش های راهنمایی و مشاوره، تهران. نشر رشد.
- ۳- سینک، کرسٹوفر (۱۳۸۸)؛ مشاورهٔ مدرسه در عصر حاضر، ترجمهٔ محمدعلی نظری و علی اکبر سلیمانیان، نشر علم، تهران.
- ۵- شفیع آبادی، عبدالله، (۱۳۸۷)؛ مقدمات راهنمایی و مشاوره، دانشگاه پیام نور. تهران.
- ۶- شفیع آبادی، عبدالله، (۱۳۹۲). فنون و روشهای مشاوره، تهران. انتشارات کتاب فکر نو
- ۷- میشل، م، گیسون، ر، ۱۳۸۶ زمینه مشاوره و راهنمایی. مترجم ثنائی و همکاران، تهران، انتشارات رشد،

- 8- Curry, J., & Milsom, A. (2073). Career Counseling in P-72 Schools. Retrieved from <http://www.ebrary.com.ezproxy2.drake.brockport.edu>
- Ekinci-Vural, D. (2006). Okuloncesi Egitim Programindaki Duyussal ve Sosyal Becerilere Yonelik Hedeflere Uygun Olarak Hazirlanan Aile Katilimli Sosyal Beceri Egitimi Programinin Cocuklarda Sosyal Becerilerin Gelismine Etkisi (The Effect of Perceptonal and Social Skills of Preschool Education Program Oriented, Family Involved Social Skill Program on the Development of Social Skills of Children). İzmir: Dokuz Eylul Universitesi, Egitim Bilimleri Enstitusu
- 9-Muro, J. (7910). The counselor's work in the elementary school. International Textbook Company; Scranton, Pennsylvania
- 10- Staley, W. L. & Carey, A. L. (7991). The role of school counselor in facilitating a quality twenty-first century workforce. School Counselor ۴۴ (۵), ۳۸۳-۳۱۱. Retrieved January 07, 2001, from EBSCO database.
- 11- Umansky, D. & Holloway, E. (7984). The counselor as consultant: From model to practice. The School Counselor, 37(4), 329-338. Uz-Bas (2001). Rehberlikte Hizmet Turleri (Service Variety In Guidance). (B. Aydın, Trans.). Rehberlik (ss 82-776). Ankara: Pegem Yayıncılık
- 12-Yesilyaprak, B. (2007) Egitimde Rehberlik Hizmetleri (Guidance Services In Education). Ankara: Nobel Yayın